

ВІДЗИВ

**офіційного опонента на дисертаційну роботу Борзенко Олени
Олександрівни на тему: «Геоекономічні імперативи функціонування
фінансових ринків», подану на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини у спеціалізовану вчену раду Д 11.051.03
у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса
Міністерства освіти і науки України**

1. Актуальність теми

Актуальність теми дисертаційної роботи визначається тим, що на сьогодні відбуваються великі зміни у співвідношення економіки і географічного простору; виникають форми особливих типів конфліктів у світовій політиці – геоекономічних конфліктів в глобальному масштабі, підвищується міжнародна конкурентоспроможність держави в умовах глобалізації економіки. змінюється роль політики та економіки у сфері міжнародних відносин, формування системи стратегічних пріоритетів та основ глобального управління.

Наприкінці ХХ - початку ХХІ ст. концентрація основних товарних потоків (більш 55%) здійснювалася між найбільш розвиненими країнами. Країни, що розвиваються, займають набагато більш скромне місце (близько 30%) у міжнародній торгівлі, до того ж торгівля між країнами цієї групи незначна (менше 10%). Ще більш сильні позиції займають розвинуті країни у сфері послуг - більше 70% від загального обсягу міжнародної торгівлі послугами. У міжнародному русі капіталу на частку США, ЄС та Японії припадає приблизно 4/5 накопиченого обсягу вивезених і ввезених прямих іноземних інвестицій. Але на початку 2010-х рр. ситуація в міжнародній торгівлі змінилася: частка країн (включаючи країни з перехідною економікою) вперше перевищила частку розвинених держав і склала більше 50%.

Борзенко Олена Олександрівна у дисертаційній роботі поставила та вирішила комплекс завдань, які пов'язані з розробкою методології системного дослідження геоекономічних імперативів функціонування фінансових ринків, а також обґрунтування на цій основі геоекономічних стратегій їх інтеграції у глобальному економічному просторі в умовах його нестабільності і турбулентності.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Інституту економіки та прогнозування НАН України «Вплив глобальних фінансових трансформацій на валютно-фінансову систему України (номер держреєстрації 0114U000600, 2014-2016 рр.), в рамках якої автором здійснено комплексне системне дослідження реформування діяльності міжнародних фінансових організацій, модифікації ролі і функцій міжнародних організацій (МВФ, МБРР, ЄБРР) у посткризовий період, що впливає на результати співробітництва України із вказаними інститутами; «Розвиток фінансових інститутів ЄС і виклики для фінансової політики України» (номер держреєстрації 0116U008264, 2017-2019 рр.), в межах якої здійснено комплексне системне дослідження реформування інститутів фондового і страхового ринків ЄС, виявлено тенденції, пріоритети та особливості їх розвитку в Україні, систематизовано регуляторні акти ЄС, що поширюються на діяльність страхових компаній та інститутів спільного інвестування.

2. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Детальне ознайомлення із дисертацією та авторефератом Борзенко О.О. дозволяє зробити висновок, що логіка дослідження визначена її метою та завданнями. Структура роботи послідовно розкриває вирішення поставлених завдань, які дозволили автору провести поглиблене дослідження сучасних підходів до геоекономічних імператив функціонування та формування фінансових ринків, виокремити теоретичні, методичні та практичні аспекти їх відображення. Обґрунтованість наукових висновків, положень і рекомендацій, викладених у дисертаційному дослідженні, та їх достовірність підтверджується чітким окресленням об'єкту і предмету дослідження.

Достовірність та обґрунтованість отриманих наукових положень та результатів зумовлюється ефективним використанням автором фундаментальних положень економічної теорії, теорій розвитку та глобалізації, фінансів, міжнародної економіки, праць провідних вітчизняних і зарубіжних учених у сфері геоекономіки та функціонування фінансових ринків.

Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції мають достатню наукову обґрунтованість, що підтверджується логікою наведених доказів, достатньою аргументованістю, мотивованим використанням теоретичної, практичної і законодавчої бази та науково-обґрунтованих методів економічних

досліджень. Для вирішення поставлених наукових завдань у роботі були використані різноманітні інструменти та методи, а саме: методи логічного та історичного підходу – при вивченні міжнародного та регіонального досвіду функціонування фінансових ринків (пп. 1.1, 1.2, 1.3), а також при аналізі стабілізаційної політики міжнародних фінансових організацій (п. 4.2); методи індукції та дедукції – при визначенні категорій «мертва валютна петля» та «променева інтеграція» (п. 2.1); методи аналізу, синтезу та порівняльного аналізу – при оцінці напрямів розвитку фінансового співробітництва на теренах пострадянського простору (пп. 2.2, 2.3), а також при аналізі циклічної кризовості та турбулентності глобального фінансового середовища (п. 3.3); економічного аналізу та синтезу – при дослідженні інституційно-просторового формату організації фінансових ринків (п. 3.4), а також при віртуалізації фінансових операцій на глобальних ринках (пп. 3.1, 3.2); метод системного аналізу та узагальнення – при дослідженні теоретичних основ геоекономічних імперативів та трансформації пострадянського простору (пп. 4.1, 4.2, 4.3); методи кореляційно-регресійного аналізу та диференціального числення – при економіко-математичному моделюванні оцінювання розвитку фінансового ринку пострадянських країн, що входять до різних локалітетів геоекономічного простору (п. 5.1), а також при використанні компаративного аналізу системи методів для моделювання глобальних фінансових ринків (пп. 5.2, 5.3); метод формалізації – при геоекономічній стратегії розвитку фінансового ринку України (п. 5.3); статистичні методи дослідження економічної кон'юнктури – при аналізі основних принципів та підходів до моделювання фінансових ринків (п. 5.2); граничний аналіз – при формуванні боргової політики в новій фінансовій конфігурації (п. 4.3).

Представлена дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, характеризується достатнім рівнем обґрунтованості та достовірності положень, висновків та рекомендацій.

3. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи

Відповідно до поставлених завдань і логіки дисертаційного дослідження у роботі досліджені закономірності, геоекономічні імперативи та сучасні особливості розвитку світової економіки; визначена сутність та охарактеризований сучасний економічний простір на структурно-цілісній основі; виокремлені теоретичні підходи та оцінені практики ринкової адаптації

економік у геоeкономічному просторі; виявлені закономірності та досліджені еволюції моделей функціонування фінансового ринку; проаналізовані варіанти багаторівневої інтеграції фінансових ринків країн, що розвиваються; здійснена характеристика глобальної корпоратизації, регіональної локалізації та інституціональної організації фінансових ринків; виявлені сутнісні ознаки циклічної кризовості, турбулентності та безпечності глобального фінансового середовища; ідентифіковані регулятивні механізми стабільного і прозорого функціонування фінансових ринків; у новій конфігурації міжнародних фінансових організацій ідентифіковані особливості економічної політики щодо країн з ринками, що розвиваються; узагальнені геоeкономічні підходи до прогностичного моделювання світового фінансового ринку; обґрунтована геоeкономічна стратегія розвитку фінансового ринку України у глобально нестабільному середовищі. Реалізація визначених автором завдань дослідження дозволила отримати результати, які свідчать про його наукову новизну, практичне значення та наявність предмету прилюдного захисту.

До найбільш значущих здобутків можна віднести такі наукові положення.

Автором ідентифіковано імперативи розвитку геоeкономічного простору (безпосереднього впливу – політичні та економічні; проміжні – науково-технологічні, соціально-культурні; приховані – інформаційні та людського розвитку) та обґрунтовано методичні підходи їх аналізу та інструментального реагування (відповідно – пряме й селективне врахування, випереджувальний моніторинг); показано, що характер їх прояву та структурування у закономірностях, суперечностях чи викликах визначають формати державних, регіональних та глобальних концепцій, стратегій і політик економічного розвитку – фінансових, валютних, боргових, інтеграційних; це дозволяє, з одного боку, здійснювати моніторинг трендів глобалізації, а, з другого – враховувати їх вплив у процесі модернізації організаційно-економічних систем різних рівнів (пп. 1.1).

У дисертації обґрунтовано концепцію функціонування фінансових ринків країн, що розвиваються, у процесі глобальних економічних трансформацій на фундаментальній основі моделі регіональних фінансових ринків країн із визначенням базових принципів (суверенна ідентичність, селективна відкритість, міжнародна уніфікованість, транспарентність, торгова безпечність), якісних і кількісних критеріїв ефективності та компліментарних

інструментів регулювання в залежності від масштабів і глибини міждержавної інтеграційної взаємодії у локальному сегменті глобального геоекономічного простору; такий підхід, по-перше, знаходиться в методологічному руслі геофінансів, по-друге, відповідає світогосподарським реаліям, по-третє, слугує орієнтиром формування ефективної фінансової системи для країн з нерозвинутими ринковими інститутами (пп. 2.2, 2.3).

У дисертації дано характеристику циклічності розвитку фінансових ринків на національному та регіональному рівнях; запропоновано періодизацію цього процесу відповідно до 9-річного циклу фінансових криз (1970-1971 рр., 1980-1981 рр., 1987-1988 рр., 1997-1998 рр., 2007-2009 рр.); виявлено та систематизовано фактори глобальної інтеграції фінансових ринків, серед яких ключову роль відіграє діджиталізація стандартизованих кредитних, інвестиційних та валютних операцій; підтверджено перехід до турбулентного стану глобального середовища, коли на перший план виходить проблема фінансової стійкості та безпековості (пп. 3.2., 3.4, 3.5).

Автором удосконалено методи та інструментарій економіко-математичного моделювання складних нелінійних фінансових процесів, зокрема функціональної залежності грошового агрегату M2 від загального державного боргу країн, що дало можливість визначення коридору його безпечного рівня з ранжируванням за належністю до визначених інтервалів (пп. 5.2).

У роботі здійснено комплексний порівняльний аналіз фінансових ринків країн, що входять до різних локалітетів геоекономічного простору через SWOT-оцінки проблем і можливостей ефективного розвитку; визначено вирішальний вплив на глобальну інтеграцію фінансових ринків процесу їх віртуалізації з продукуванням нових фінансових інструментів та регулятивних механізмів, зокрема, у контексті поширення входу в глобальний та регіональний обіг криптовалют (пп. 3.2.).

Автором підготовлено рекомендації з функціонування та регулювання ринків цінних паперів країн, що здійснюють масштабні ринкові трансформації, тісно пов'язані з приватизаційними процесами; ідентифіковано, в цілому, руйнівну роль широкого розповсюдження деривативів за умов слабкої розвиненості в таких країнах первинного, вторинного та третинного фінансового ринків (пп. 4.3).

У дисертації обґрунтовано пропозиції з використання досвіду Європейського Союзу євроорієнтованими країнами з фінансовими ринками, що розвиваються, у частині імплементації законодавчо-нормативних правил регулювання на національному та наднаціональному рівнях; виявлено стратегічні позитиви та можливі тактичні негативи гармонізації та уніфікації стандартів фінансової діяльності і звітності; у цьому контексті актуалізовано проблему фінансової монополізації та олігархізації української економіки (п.п. 5.3).

Наукові здобутки автора мають наукове, теоретичне та практичне значення, є необхідним теоретико-методологічним базисом для розробки практичних рекомендацій щодо дослідження функціонування та регулювання фінансових ринків у глобальній економічній системі з урахуванням гео економічних імперативів їх розвитку.

4. Наукове та практичне значення роботи, використання результатів дослідження

Наведені у дисертаційній роботі наукові положення, висновки та рекомендації мають теоретичну та практичну значущість.

Наукова цінність результатів проведеного дослідження полягає в тому, що викладені теоретичні положення дозволяють сформулювати єдиний теоретико-методологічний підхід щодо дослідження гео економічних імперативів функціонування фінансових ринків.

Основні наукові результати, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження набули практичного застосування на державному та регіональному рівнях, також впроваджено в діяльність суб'єктів господарювання:

на державному рівні: у діяльності Підкомітету з питань міжнародної економічної політики Комітету Верховної Ради України з питань економічної політики (довідка № 3-05/216 від 06.12.2012 р.) – методичні положення щодо обґрунтування необхідності реформування глобального валютного та фондового ринків та рекомендації по оптимізації фінансового ринку України; Комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин при підготовці аналітичних матеріалів, зокрема, в частині гармонізації законодавства щодо безпечності харчових продуктів із законодавством Європейського Союзу та продовження дерегуляції

підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки (довідка № 04-11/16-145 від 05.06.2015 р.); Комітету Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму при роботі над проектом Закону України про Державний бюджет України на 2016 рік (довідка № 04-33/18-872 від 13.07.2015 р.); Комітету Верховної Ради України з питань бюджету в процесі розгляду питань визначення напрямів бюджетної політики, опрацювання законопроекту про державний бюджет та змін до базового бюджетного законодавства (довідка № 04-13/10-1536 (151932) від 21.06.2016 р.);

на регіональному рівні: у діяльності Департаменту промисловості та розвитку підприємництва виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) при організації та проведенні засідання круглого столу з фахівцями України та зарубіжних країн щодо питань виходу продукції київських підприємств на європейський ринок на тему: «Міжнародний досвід державної та регіональної підтримки промислового виробництва: рекомендації для Києва» (довідка №052-8671 від 27.12.2017 р.);

на рівні підприємств: у практичній діяльності ПАТ «Альфа-Банк» (Україна) (довідка №86671-64-б/б від 22.11.2017 р.) – пропозиції щодо перспектив збереження низьких рівнів рентабельності банків європейських країн та оцінки життєздатності установ з бізнес-моделями, які не в змозі адаптуватися до нового операційного середовища, що характеризується низькими процентними ставками, підвищеною конкуренцією та впровадженням нових фінансових технологій.

Результати досліджень також використовуються в навчальному процесі Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка при підготовці навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Міжнародна макроекономіка», «Міжнародні фінанси», «Міжнародна мікроекономіка», «Грошово-кредитні системи зарубіжних країн» (довідка №048/11-445 від 10.11.2017 р.), Київського університету туризму, економіки та права при викладанні дисциплін «Економіка України та зовнішньоекономічна діяльність», «Методологія наукової думки» (довідка №50-01-04/у від 12.10.2017 р.).

5. Повнота викладення положень дисертації у опублікованих працях

За темою дослідження опубліковано 102 наукові праці загальним обсягом 80,18 д.а., з яких особисто автору належить 74,18 д.а., у тому числі 1 одноосібна монографія, 16 колективних монографій, 30 статей у наукових фахових виданнях (із них 5 – у співавторстві), 17 статей у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз (із них 6 – у співавторстві), 4 статті в інших виданнях (із них 1 – у співавторстві), 34 публікації за матеріалами науково-практичних конференцій (із них 4 – у співавторстві).

Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає чинним вимогам щодо публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

6. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Відзначаючи належний теоретико-методологічний рівень дисертації, позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих результатів, слід звернути увагу на певні недоліки та дискусійні питання.

1. У розділі 1 автором систематизовано основні теоретичні концепції становлення та розвитку гео економічного простору. Разом з тим в роботі авторській критичний аналіз цих концепцій є відсутнім.
2. Автором в роботі використовується поняття «геостратегія», що, на нашу думку, є не зовсім коректним в контексті аналізу міжнародних економічних відносин у зв'язку з тим, що «стратегія» - це поняття, яке використовується і тотожне, в першу чергу, з менеджментом і пов'язане з управлінням у будь-якій сфері.
3. У дисертації доцільно було б більш детально розкрити поняття «геофінансові інструменти» для використання в міжнародних економічних відносинах як оптимальних фінансових інструментів для забезпечення підходів та можливостей для кожної країни оптимального входження на глобальний фінансовий ринок.
4. На сторінці 72 автором стверджується, що за соціально-економічною структурою світового товарного ринку розрізняють: ринки промислово розвинутих країн, країн, що розвиваються, країн з перехідною економікою тощо. Однак, на наш погляд, цей розподіл не у повній мірі відповідає

сучасним реаліям світового товарного ринку в умовах глобалізації світового господарства.

5. Теза автора про те, що в останні роки на фінансовому ринку розвинених країн чітко проявляється тенденція, яка відображає зниження наглядових функцій центральних банків та їх переключення на монетарні питання (с. 118), в умовах посилення контролю центральних банків за стійкістю національних банківських систем є спірною.
6. Під час аналізу світового фінансового ринку автором інколи, зокрема на рис. 2.14 та у таблицях 2.3 і 2.4, використана дещо застаріла інформація.
7. У дисертації на сторінці 367 без належної аргументації пропонується здійснити кероване зміцнення грошової одиниці в Україні.
8. У дисертації слід було б приділити увагу аналізу недоліків податкової системи України, визначити її вплив на значні обсяги «сірого» імпорту, вивезення капіталу в офшорні зони, привабливості країни для іноземних інвестицій і загалом створення олігархічної моделі економіки.
9. У дисертації є повтори та редакційні погрішності.

Разом з тим, наведені зауваження не знижують наукової цінності та практичної значущості дисертаційної роботи та не впливають на її загальну позитивну оцінку. Дисертантом успішно вирішено завдання у сучасному методологічному концепті виявлення закономірностей та дослідження еволюції моделей функціонування фінансового ринку, а також обґрунтування геоекономічної стратегії розвитку фінансових ринків країн, що розвиваються у глобально нестабільному середовищі.

7. Відповідність дисертації та автореферату встановленим вимогам

Дисертація та автореферат відповідають встановленим вимогам, що ставляться до докторських дисертацій.

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний текст роботи викладено на 547 сторінках. Дисертація містить 59 таблиць, 116 рисунків. Список використаних джерел налічує 781 найменування.

Сформульовані у дисертації мета, об'єкт та предмет дослідження відповідають її темі. Усі поставлені задачі вирішено, а мету досягнуто. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації та достатньою мірою розкриває отримані результати.

8. Загальний висновок

Дисертація Борзенко О.О. на тему «Геоекономічні імперативи функціонування фінансових ринків» спирається на положення та результати, які мають наукову новизну, та вирішують актуальну наукову проблему щодо розробки методології системного дослідження геоекономічних імперативів функціонування фінансових ринків, а також обґрунтування на цій основі геоекономічних стратегій їх інтеграції у глобальному економічному просторі в умовах його нестабільності і турбулентності. Дисертація є завершеною, цілісною, самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею, яка відповідає паспорту спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Дисертаційна робота на тему «Геоекономічні імперативи функціонування фінансових ринків» відповідає чинним вимогам, які висуваються до докторських дисертацій (пп. 9, 10, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567), а її автор, Борзенко Олена Олександрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,

доктор економічних наук, професор

С. О. Якубовський

11.05.2018р

